

УТВЕРДЖЕННЯ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ НА УКРАЇНІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ (кінець 80-х-90-ті роки ХХ ст.)

ПОПОВИЧ О.І. (Ужгород)

Здобуття Україною незалежності докорінно змінило життя нашого народу. Ці зміни охопили всі сфери життя суспільства, що призвело до формування нових цінностей, орієнтирів, прагнень. Серед останніх слід відзначити і прагнення до пошуків історичної справедливості, виявлення і дослідження «білих плям» вітчизняної історії, по-новому подивитися на вже досліджені проблеми минулого українського народу. До кола актуальних проблем сьогодення відносимо, зокрема, і події не далекого минулого – 20-50-х років ХХ ст. Хоча про ті часи, пов'язані з ім'ям Й.В.Сталіна, радянськими істориками вже багато чого написано, проте в світлі розкриття раніше таємних документів чимало сучасних дослідників постало перед новою кількістю проблем, які прийнято узагальнювати під назвами «доба сталінщини», «тоталітарний період» і т. п.

За десятиріччя незалежності Української держави вітчизняними дослідниками вже чимало зроблено у вивченні вищевказаного періоду. З'явилося багато праць, присвячених як характеристиці епохи загалом, так і конкретним проблемам. І всім їм притаманна характерна властивість – нові підходи у висвітленні проблем, плюралізм думок, ширша джерельна база досліджень, що докорінно відрізняє їх від шаблонних праць, опублікованих в СРСР.

Серед величезного списку робіт, присвячених добі сталінізму, можна відзначити працю Ю.І.Шаповала «Сталінізм і Україна» [1]. У ній автор ґрунтовно підходить до визначення ключових проблем. Зокрема, критикує різку негативну оцінку «сталінізму» Волкогонова («синонім особистого диктаторства і тиранії»; «сталінізм – система поглядів, а «сталінщина» – їх практична реалізація»), А.В.Анторова-Овсієнка («політичний бандитизм, перетворений у державну політику»), оскільки вважає їх критику хоча й переважно вірною і обґрунтованою, однак емоційною, бо «разом із Сталіним опльовується вся радянська історія нашого народу» [2]. Ще раніше він поставив питання щодо особи Сталіна: «Якщо Сталін винен не лише в помилках, а й у злочинах, то, визнаючи це, чи не заперечуємо ми наших попередніх досягнень, праці, героїзму, ентузіазму, самовідданість мільйонів чесних

людей, що побудували соціалізм, захистили його від зазіхань ворогів?» [3] Ю.І. Шаповал разом з тим критикує за намагання виводити «сталінізм» із «ленінізму» і, тим більше, з «марксизму», що притаманно О.С.Цинкіну (праця «Витоки сталінізму»), Хатюшину В., який стверджує, що сталінські репресії розпочалися ще задовго до приходу Сталіна; Ю.М.Афанасьєву, що покладає відповідальність на самого Леніна. Автор розуміє і виправдовує суспільну оцінку Сталіна багатьма радянськими людьми того часу, оскільки вони зазнавали серйозного впливу з боку офіційної пропаганди. «Я не прихильник погляду на Сталіна як на параноїка, – говорить Ю.І.Шаповал у іншій своїй праці «Сталінізм: причини і наслідки» [4], – що за будь-яку ціну домагався влади і врешті-решт її отримав» [5]. Притаманні свідомості дрібнобуржуазні хитання, сліпа віра у силу натиску, наказу, впевненості, що всі проблеми можна вирішити силою диктату – всі ці негативні фактори посилювалися традиційною для російської політичної системи відсутністю універсальних демократичних механізмів, вірою замість знань, схильністю покладати свої надії на «вождя», який «все знає». Пов'язана з політикою «воєнного комунізму» антидемократична практика була для В.І.Леніна вимушеною і тимчасовою... Сталін міг вбачати у ній певну модель для своєї політики» [6].

Ю.І.Шаповал визначає три обставини, що дали безпосередній поштовх виникненню авторитарної влади, а потім і диктатури Сталіна: по-перше, це невиконання чіткої ленінської настанови щодо заміни Сталіна іншим діячем; по-друге, старі незгоди між авторитетними політичними діячами; по-третє, безконтрольна концентрація влади Сталіним стала можливою внаслідок нездійсненності ленінських ідей про радикальну демократизацію не тільки внутріпартійного, а й усього суспільного життя. Розпочавшись з партії, сталінізація поступово охопила все суспільство. У поширенні сталінізму автор звинувачує не тільки самого Сталіна, а й місцевих партійних керівників, які, хоча й могли протидіяти, але через різні причини (страх перед каральними органами, наклепами; бажання прислужитися, кар'єризм; щире віру в

особу вождя, принципи проголошені партією тощо) не робили цього, діяли розрізнено, відстоюючи власні інтереси. Зокрема, вину такого характеру історик покладає центральних і місцевих керівників за голодомор 1932-1933 рр. в Україні.

Ю.І.Шаповал, звілому, прагнув до об'єктивнішої оцінки діяльності Леніна, особливо на фоні його сучасної критики, досить часто необгрунтованої. Якщо Ленін закликав будувати на початку 20-х рр. соціалізм не на ентузіазмі, а за його допомогою, спираючись на матеріальну зацікавленість, ініціативу, використовуючи в першу чергу економічні важелі, то Сталін і його оточення зробило ставку саме на ентузіазм. Там, де його не було, він створювався надзвичайними, репресивними заходами [7].

Нарешті, нещодавно Юрієм Шаповалом була опублікована стаття «Політичний терор в Україні – 20-ті – 50-ті роки ХХ століття»[8], що носить інформаційно-довідковий характер про найновітніші наукові історичні розробки і є надзвичайно цінною знахідкою для тих, хто прагне дізнатися щось нове зі згаданої проблематики.

О.С.Рубльов та Ю.А.Черченко у своїй статті «Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20-40-ті роки ХХ ст.)»[9] приділили основну увагу червоному терору тоталітарного режиму проти інтелігенції Галичини та Буковини. Всі злочини і збочення в національній політиці мають глибоке коріння. Вони були запрограмовані ще у середині 20-х років адміністративно-командною системою, що формувалася Сталіним та його оточенням[10]. Автори зазначають, що у Сталіна було «особливе» ставлення до українського народу. Тому репресії проти української інтелігенції розпочалися ще наприкінці 1920-х років – набагато раніше, ніж на решті території СРСР. Згорання українізації на Східній Україні, колективізація, голодомор 1932-1933 рр., репресії викликали нерозуміння, обурення у галичан і буковинців, що призвело до падіння популярності комуністичної партії, чисельність якої у регіоні скорочувалася. Це не залишилося непоміченим у Москві. У 1933-1934 рр. і у 1937-1938 рр. прокотилися дві великі репресивні хвилі проти різних прошарків західноукраїнської інтелігенції. Це, а також переслідування науково-творчих діячів регіону у наступні роки призвело до «катастрофічного падіння інтелектуального рівня радянського суспільства»[11]. «Слід зазначити, – продовжують далі О.С.Рубльов та Ю.А.Черченко, – що вже з перших кроків після возз'єднання сталінська адміністративно-командна система нехтувала

місцевими особливостями, усталеними звичаями і традиціями... Незважаючи на те, що певна частина місцевого населення, в тому числі й інтелігенція, була залучена до участі в господарському і культурному житті, вирішальну роль в новому радянському апараті відігравали «уповноважені», яких було надіслано зі східних районів України»[12]. «Пітучне (з ласки сталінщини) протиставлення «східняків» «західникам» і навпаки – місцевих уроженців приїжджим – було характерною прикметою повоєнного життя на Західній Україні. Імперська, великодержавницька логіка Сталіна змушувала його діяти і в західноукраїнському регіоні за давнім гаслом «Поділяй і володарюй»[13]. Також автори викрили антинаукову, антикультурну діяльність московського уряду, що проявилось, зокрема, у ліквідації Національного товариства ім. Т.Г.Шевченка, підтримці культурно-містецьких колективів із східних регіонів СРСР.

Про репресії, спрямовані проти інтелігенції, говорить І.П.Кожукало у статті «Вплив культу особи Сталіна на ідеологічні процеси на Україні в 40-і – на початку 50-х років»[14]. Особливу увагу він приділяє «подвійній бухгалтерії» сталінського режиму. Тобто мова йде про демагогічно проголошені ідеї і їх реальне переслідування. Як один із ключових доказів цього, автор наводить резолюцію ЦК РКП(б) (червень 1925 р.), де відзначалось, що «партія повинна висловлюватися за вільне змагання різних угруповань і течій у галузі культури. Будь-яке інше розв'язання питання було б казенно-бюрократичним псевдовирішенням...»[15]. Однак реалії наступних років якраз і показали їх декларативність (постанови ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У у 1946-1948 рр.: «Про журнали «Звезда» і «Ленінград», «Про репертуар драматичних театрів і заходи до його поліпшення», «Про кінофільм «Большая жизнь», «Про оперу «Велика дружба» В.Мураделлі...).

Щодо згубного впливу сталінського режиму на аграрні відносини в Україні написано чимало. Огляд досліджень з цього питання заслуговує окремого висвітлення. Тому, на наш погляд, однією з найтиповіших праць про відносини на селі у 20-30-х роках минулого століття є стаття І.К.Рибалки «Сталінщина й розселення країни»[16], де висвітлюється процес проведення суцільної колективізації і ліквідації куркульства як класу на Україні в 1929-1932 рр. Автор показує, що Ленін у 20-х роках усвідомлював згубний характер політики «воєнного комунізму» і частково, «тимчасово» вводив елементи ринкової економіки під час запровадження

НЕПу. І.К.Рибалка наводить слова В.І.Леніна: «... потрібно вчитися у селян способів переходу до кращого ладу і не сміти командувати...» [17]. Проте ігнорування Сталінінм ленінських принципів ведення господарства, здійснення насильницької колективізації, знищуючи в ході розкуркулювання справжніх селян-господарів врешті-решт призвело до великої шкоди сільському господарству і справі побудови соціалізму [18].

Про становлення радянської влади на Україні, формування компартійної номенклатури, порівняння сталінського режиму та нацизму в Німеччині повідомляється у статті М.Безотосного «По лікті в крові. Становлення тоталітарного режиму в радянському суспільстві та фашизму в Німеччині: порівняльний аналіз, джерела формування та механізм утворення» [19]. Стаття є яскравим прикладом «емоційного», за словами Ю.І.Шаповала, антирадянського висвітленні подій. Так, приміром, М.Безотосний пише: «Захопивши владу в 1917 році, ленінська партія взяла на озброєння необмежене насильство. Україну, яка відчайдушно відстоювала свою незалежність, російські червоні війська окупували тричі і, зрештою, її підкорили». І далі: «На відміну від Росії, Україна мала свою специфіку формування «номенклатури». Вплив більшовиків на більшій частині України був мізерний, і без підтримки Росії їм би не вдалось встановити навіть вплив на ради. За висловом радянського історика Миколи Попова, більшовики в Україні «були партією росіян і русифікованого пролетаріату» [20].

Крім вищевказаних праць, присвячених українській тематиці, вітчизняні науковці значну увагу присвятили і дослідженню специфіки прояву тоталітарних моделей у інших державах. До них належать, зокрема, Б.Дем'яненко та А.Трубайчук.

Так, Б.Дем'яненко у своїй статті «Порівняльний аналіз фашистської та сталінської моделей тоталітаризму» [21] зазначає: що, по-перше, тоталітаризм в СРСР існував з 1929 по 1953 рр.; по-друге, у СРСР диктатура вождя була класовою і предметом віри; по-третє, перші прояви культу особи Сталіна розпочалися з 1929 р., коли вождь святкував свій 50-річний ювілей; по-четверте, Сталін вбачав свою місію в тому, щоб покінчити з віковою відсталістю Росії, перетворити селянську країну на сучасну індустріальну державу й одночасно побудувати перше у світі соціалістичне суспільство; по-п'яте, в СРСР комуністична партія повністю підкорила собі всі державні структури, коли в Італії фашистська партія перебувала на межі поглинання

державою; по-шосте, однопартійна система сформувалася в СРСР у 1918 р.; по-сьоме, для комуністичної ідеології була характерною розбіжність між метою і засобами її досягнення; по-восьме, тоталітаризм – історично приречений лад, він має здатність лише до тимчасового прогресу. «Вичерпавши запас адміністративних можливостей, він логічно приходить до краху» [22], – робить висновок Б.Дем'яненко.

А.Трубайчук у своїй праці «Три іпостасі тоталітаризму» [23] універсалізм радянського способу життя і господарювання виводив ще з «традицій великоросійської імперської структури» [24]. Саме наявність монополюноправлячої партії, що накриває своєю діяльністю всі сфери суспільного життя, відрізняє тоталітарний режим від авторитарної влади, військової диктатури, абсолютної монархії чи особистої тиранії.

Відмову від непу, прийняття авантюристичного курсу Сталіна та його однодумців на здійснення «великого стрибка» в індустріалізації країни С.В.Кульчицький, Г.І.Сургай – автори ряду лекцій, вміщених у курсі лекцій з історії України [25], – пояснювали «репресіями в партії та суспільстві, які тяжким лихом упали на радянський народ починаючи з 1928 р.» [26]. З метою повернення до воєнно-комуністичної політики, «на-прикінці 20-х років партійно-державне керівництво на чолі з Сталінінм розпочало штучно відроджувати властиве епосі громадянської війни протистояння соціальних сил і розкручувати маховик репресій» [27]. Багаторічне безжальне переслідування фахівців із революційними дипломами врешті-решт призвело до майже цілковитого знищення цього нечисельного прошарку технічної інтелігенції [28]. Щодо аграрного питання кінця 20-х – початку 30-х років С.В.Кульчицький та Г.І.Сургай стоять на звичайній для сьогодення поширеній концепції – вся вина за прорахунки у селянській політиці покладається на Сталіна та його оточення. «Замислена Сталінінм «всеосяжна» колективізація мала на меті забезпечити нееквівалентний обмін між містом і селом, полегшити викачування селянських ресурсів у державний бюджет. Вступаючи в колгосп, селянин, так би мовити, делегував свої права на розпорядження виробленою продукцією адміністратору – голові колгоспу, на якого, в свою чергу, тиснуло вищестояче керівництво, визначаючи всі складові виробництва. Це відкривало для держави можливість безперешкодно привласнювати створений селянською працею і додатковий, і необхідний для прожиття виробника продукт... Звідси виплвала безкомпромісна боротьба держави проти селян – вільних товаровиробників.

узагальнена й реалізована в політиці «ліквідації куркульства як класу на основі суцільної колективізації, розселювання»[29]. «Наслідки колективізації «по-сталінськи» були жахливими. Накладена на колгоспи безрозмірна продрозкладка, жорстока регламентація їхньої господарської діяльності тощо призвели до глибокої деградації продуктивних сил села й урешті-решт – до голодому початку 30-х років»[30].

Ряд статей про утвердження режиму сталінізму на Україні відомі з збірника «Минуле України: відновлені сторінки»[31]. У статті Г.В.Касьянова та Л.І.Ткачова «УТОРНІТСО: епізод з історії «політичного виховання» інтелігенції в умовах тоталітаризму»[32] розповідається про трагічну долю «старої» інтелігенції в умовах сталінського режиму. УТОРНІТСО – Українське товариство робітників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву – у кінці 20-30-х рр. прагнуло об'єднати інтелігенцію різних галузей з метою їх політичного виховання та організації наукової діяльності. Проте пріоритет надавався першому напрямку діяльності. Прагнучи прислужитися новому режиму, а також продовжити свою наукову роботу, члени асоціації стали на занадто лояльні до сталінського режиму позиції. «Ейфористичні настрої засновників асоціації дуже швидко трансформувалися в нетерпимість, підозрілість, плазування перед сталінською репресивною машиною. Товариство почало виконувати роль ідеологічного цербера та політичного виказувача. З цього боку її навіть важко назвати організацією інтелігенції. Практично асоціація знищила сама себе. Вона стала співучасницею дегуманізації культури і науки, в ході якої інтелігенція втрачала такі риси, як незалежність думки, співчутливість, честь, гідність... Історія цієї організації – гіркий і тяжкий досвід, суворе застереження від самогубного політичного екстремізму і кон'юктурності, сліпого слідування ідеологічним догматам, забуття загальнолюдських цінностей»[33].

Злочини щодо військових кадрів під час репресій 30-х років викриває Д.В.Табачник у статті «За стандартними звинуваченнями: терор проти військових кадрів на Україні наприкінці 30-х»[34]. Стисло ознайомивши читачів із шляхом формування вищих військових кадрів, автор публікації на конкретних долях репресованих офіцерів показав справді катастрофічний стан справ у Червоній Армії у кінці 30-х років, беручи до уваги трагедію Великої Вітчизняної війни. Д.В.Табачником виділено слова Маршала Радянського Союзу О.М.Василевського, що без тридцять сьомого року, можливо, й не було

б узагалі війни у сорок першому, визначивши їх як доказ своєї точки зору, щодо великої ролі данної інформації в «активізації гітлерівської східної політики і прискоренні розв'язання війни»[35]. А звідси й головний висновок Д.В.Табачника: якби збереглися ті кадри військових, що були у 30-х роках репресовані, то Велику Вітчизняну війну можна було б виграти швидше і без таких великих втрат.

Нарешті, авторський колектив – В.М.Даниленко, Г.В.Касьянов, С.В.Кульчицький – у 1991 р. випустив працю «Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки»[36], що розповідає про прояви сталінізму в економічній, ідеологічній та культурній сферах суспільного життя. Ще у вступній частині автори поставили собі завдання «підходити до цієї проблеми діалектично, без упередженості; не уподібнюючись до тих, хто під юдуваний «революційною нетерплячкою», ладен убачать винуватців всіх наших лих в особі Леніна чи в особі Сталіна, маємо з'ясувати ті об'єктивні фактори, що незалежно від волі будь-якої особи вніможливили швидкі радикальні перетворення в суспільно-політичному житті нашої країни й відсунули процес його демократизації на кілька десятиріч»[37]. На думку авторів, причини усталення сталінізму на Україні такі: економічна відсталість, незрілість політичних інститутів, однопартійність, відсутність демократичних традицій у партії та суспільстві, масова звичка до насильства, цілковита зневага людської особистості, низький рівень культури основної маси населення, широке втілення в життя гіпертрофованого класового підходу та ін. Усе це збіглося з існуванням такого партійно-державного діяча, як Сталін з його політиканськими здібностями, жорстокістю, вмінням спритно маніпулювати свідомістю «маси», а головне – неосязною жадобою одноособової влади... Економіці сталінського періоду були притаманні, як вважають В.М.Даниленко, Г.В.Касьянов та С.В.Кульчицький, наступні риси: позаекономічний примус переважної більшості безпосередніх робітників, загальне відчуження їх від засобів виробництва, надцентралізація й жорстока регламентація суспільного виробництва, ігнорування товарно-грошових відносин чи адаптація їх до умов безринкової економіки, орієнтація суспільного виробництва не на потреби людей, а на інтереси абстрактної соціалістичної держави; в управлінні економікою – абсолютний диктат адміністративно-командної системи, відомчий підхід до економічних і соціальних проблем, повне панування управлінської бюрократії, сліпа віра в те, що держава здатна формувати закони

економічного розвитку й керувати ними. Спостерігалось ігнорування реально існуючих економічних законів, виключний вплив ідеологічних концепцій на формування економічної політики. В соціальній сфері сталінізм характеризувався низьким рівнем життя і добробуту населення, орієнтацією на низький та середній рівень соціальних потреб, широким втіленням у життя принципів зрівнялості. Декларативне створення «нового» класу – колгоспного селянства – насправді виливається в декласування селянства, його «розселювання». Гасла про авангардну роль пролетаріату в умовах сталінізму так і залишаються лише гаслами, на ділі ж робітничий клас, позбавлений права на управління країною й виробництвом, перетворений на «державні трудові ресурси». Інтелігенція в своїй більшості практично позбавляється історично притаманних їй соціально-психологічних рис і перетворюється на конгломерат державних службовців. У політичному відношенні сталінізм – синонім тоталітаризму і диктатури. Інтереси держави завжди мають пріоритет над інтересами особи. Сталінізм – це величезна концентрація влади в руках невеликої групи людей, при цьому розподіл влади між ними здійснюється за принципом ієрархії. Істотною ознакою сталінізму ці науковці називають значний, надмірний ріст і вплив репресивних органів у суспільстві, визнання репресій необхідним елементом його життя. Сталінізм – це тупиковий варіант адаптованого марксизму, а не природне його продовження. Ідеологія сталінізму вкрай політизована, а сфера політики цілком заідеологізована, що породжує ідеологічну нетерпимість

не лише до будь-якої ідеології, а й до будь-яких «ухилів» від власних догматів [38]. У галузі культури відбувається її загальна уніфікація й цілковита ідеологізація. Сталінізм надавав розвитку культури екстенсивних форм, усіяло стримував цей розвиток, перетворював культуру на придаток адміністративно-бюрократичної системи. Творчість діячів повсякчас контролюється державою.

Це далеко не весь перелік сучасних українських досліджень щодо проблематики тоталітаризму. Щороку проводяться зустрічі науковців, публікуються нові дослідження із залученням досі невідомих джерел, висуваються і обгрунтовуються різноманітні концепції. Проте наведені автором даного дослідження точки зору вищезгаданих науковців загалом притаманні більшості сучасних істориків. Позитивним, на нашу думку, є прагнення вітчизняних дослідників відійти від «старих», радянських поглядів на історичний розвиток (принаймні не абсолютизувати істинність та об'єктивність марксистсько-ленінського підходу до погляду на історичний розвиток), показати причини становлення й прояви більшовицького тоталітаризму у суспільному житті, використовувати у своїх пошуках раніше таємні матеріали, закордонні публікації, що багато в чому проливають світло на наше минуле. Негативним є те, що часто, як вказував Ю.І.Шаповал, сучасні історики, прагнучи показати свій «модернізм», тобто критикуючи радянський спосіб життя, не завжди враховують досягнення радянського режиму, світогляд, почуття, прагнення, настрої пересічних радянських людей тієї епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна //УІЖ. – 1990. – №12; 1991. – № 2, 4-8, 10-12; 1992. – № 1-12.
2. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна //УІЖ. – 1990. – №12. – С. 52.
3. Шаповал Ю.І. Контраргумент – правда. – К., 1989.
4. Шаповал Ю.І. Сталінізм: причини і наслідки //Трибуна лектора. – 1989. – № 6-7.
5. Шаповал Ю.І. Сталінізм: причини і наслідки //Трибуна лектора. – 1989. – № 6. – С. 24.
6. Там само. – С. 25
7. Шаповал Ю.І. Сталінізм і Україна //УІЖ. – 1991. – №5. – С. 40.
8. Шаповал Ю.І. Політичний терор в Україні – 20-ті-50-ті роки ХХ століття //День. – 2001. – 1 вересня. – С. 5.
9. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20-ті – 40-ві роки ХХ ст.) //УІЖ. – 1991. – № 1-7.
10. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції //УІЖ. – 1991. – № 1. – С. 3.
11. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції //УІЖ. – 1991. – № 5. – С. 19.
12. Там само. – С. 18.
13. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції //УІЖ. – 1991. – № 7. – С. 10.
14. Кожукало І.П. Вплив культури особи Сталіна на ідеологічні процеси на Україні в 40-ві – на початку 50-х років // УІЖ. – 1989. – № 2.
15. Кожукало І. П. Вказана праця. – С. 15.
16. Рибалка І.К. Сталінщина і розселювання країни //УІЖ. – 1989. – № 10.
17. Ленін В.І. Доповідь про роботу на селі 23 березня: VIII з'їзд РКП(б), 18-23 березня 1919 року //Повне зібрання творів. – Т.37 //Під ред. В.Я.Звіна. – К., 1973. – С.346.

18. Там само. – С. 13.
19. Безотосний М. По лікті у крові. Становлення тоталітарного режиму в радянському суспільстві та фашизму в Німеччині: порівняльний аналіз, джерела формування //Українське слово. – 2000. – 29 червня – Слипня. – С. 5.
20. Там само. – С. 5.
21. Дем'яненко Б. Порівняльний аналіз фашистської та Сталінської моделей тоталітаризму //Нова політика. – 1999. – № 1.
22. Там само. – С. 46.
23. Трубайчук А. Три іпостасі тоталітаризму //Нова політика.– 1998. – №4.
24. Там само. – С. 32.
25. Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. /За ред. Мельника Л.Г., Верстюка В.Ф., Демченка М.В. та ін.– К.: Либідь, 1992.– Кн. 2. – 464 с.
26. Кульчицький С.В., Сургай Г.І. Успіхи і труднощі індустріалізації //Там само. – С. 245.
27. Там само.– С. 245.
28. Там само. – С. 247.
29. Кульчицький С.В., Сургай Г.І. Колективізація сільського господарства //Там само.– С. 254.
30. Там само.– С. 281.
31. Минуле України: відновлені сторінки /Ред-кол.: І.М.Хворостяний (голова) та ін. – К., 1991. – 280 с.
32. Касьянов Г.В., Ткачова Л.І. УТОРНІТСО: епізод з історії "політичного виховання" інтелігенції в умовах тоталітаризму //Минуле України: відновлені сторінки. – С. 135-150.
33. Там само. – С. 149.
34. Табачник Д.В. За стандартними звинуваченнями: терор проти військових кадрів на Україні наприкінці 30-х. // Там само. – С. 191-220.
35. Там само. – С. 216.
36. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті роки. – К., 1991.
37. Там само. – С. 5-6.
38. Там само. – С. 322-324.

SUMMARY

ESTABLISHING OF STALIN'S TOTALITARIAN REGIME ON UKRAINE IN MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY (end 80-90-th years of XX century)

Popovych O.I. (Uzhhorod)

This article offers an overview to the results of scientific researches of ukrainian historicists of the last decade and is dedicated to the tragic period of USSR history – establishing of the Stalin's totalitarian regime (approximately 1920-1950). The article offers an author's historiographical overview of some papers to familiarize readers with most common contemporary points of view to the problem.

РЕЗЮМЕ

УТВЕРЖДЕНИЕ СТАЛИНСКОГО ТОТАЛИТАРНОГО РЕЖИМА НА УКРАИНЕ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ (конец 80-90-е годы XX века)

Попович О.И. (Ужгород)

В статье идёт речь о результатах научных исследований украинских историков за последнее десятилетие, посвящённых трагическому этапу отечественной истории – 20 - нач. 50-х гг. XX в. – периоду становления сталинского тоталитарного режима. Автор статьи предлагает историографическое обозрение некоторых работ, знакомя читателей с наиболее распространёнными на сегодня точками зрения на вышеуказанную проблему.